

TRAFIKCENTRAL KVARTERET STORÖN - PIPER

Arkeologisk förundersökning

RAÄ 51:1
Gävle stad
Gävle Kommun
Gästrikland
2017

Bo Ulfhielm

TRAFIKCENTRAL KVARTERET STORÖN - PIPER

Arkeologisk förundersökning

Raä 51:1
Gävle stad
Gävle Kommun
Gästrikland
2017

Rapport 2017:14
Bo Ulfhielm

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2017

Omslagsbild: Schakt i parkeringsplatsen. Foto: Bo Ulfhielm

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Bakgrund	5
Metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	6
Resultat	7
Förslag på fortsatta åtgärder	9
Referenser	9
Arkiv.....	9
Administrativa uppgifter.....	10
Bilaga 1. Schaktplaner	11
Bilaga 2. Schakt och sektionsbeskrivningar	13

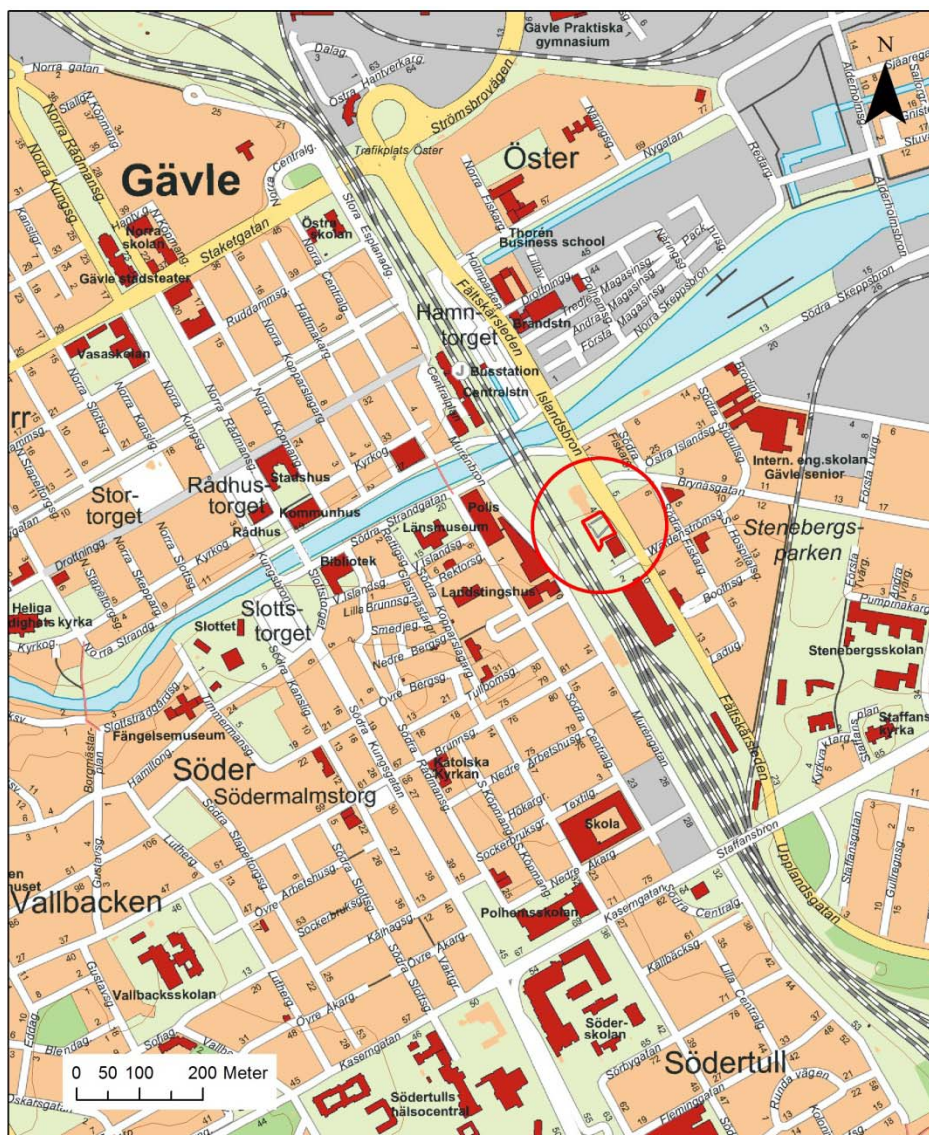

Bild 1. Undersökningsområdets läge i centrala Gävle. Efter digitala stadskartan. Lantmäteriet.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Trafikverket utfört en arkeologisk förundersökning av del av stadslager, RAÄ 51:1, Gävle stad, inom kvarteren Storön och Piper. Arbetet föranleddes av en planerad tillbyggnad av befintlig trafikledningscentral och utfördes efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (Dnr 8067-2016). Arbetet utfördes den 21 april–25 april 2017 av Bo Ulfhielm och Maria Björck, Länsmuseet Gävleborg.

Fyra sökschakt upptogs med traktorgrävare och en mindre yta handgrävdes. Marken undersöktes i skikt ned till opåverkade lager. Under bärlager och fyllnadsmassor framkom över större delen av ytan två på varandra följande kulturpåverkade lager. Förutom tre stolphål framkom inga anläggningar eller grundkonstruktioner.

En tolkning är att det understa, mer bruna lagret, ursprungligen utgjort åker/ängsmark, vilken senare fått karaktären av ”bakgård” varför det innehåller en relativt hög andel föremål samt en del sten och trä. Över detta har lagts ett utjämnande lager fyllnadsmassor som till stor del består av raserade kulturlager från närbelägna tomter.

Det gick att se en viss stratifiering av fyndmaterialet i de olika skikten. I den översta delen framkom de allra yngsta fynden, flaskor och annat som kan dateras fram till 1900-tal, men även i det understa skiktet – närmast steril mark – framkom föremål som dateras till 1800-talets andra hälft.

Länsmuseet anser inte att ytterligare arkeologiska åtgärder är motiverade inom det aktuella området.

BAKGRUND

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Trafikverket utfört en arkeologisk förundersökning av del av stadslager, RAÄ 51:1, Gävle stad, inom kvarteren Storön och Piper (Brynäs 92:4 samt Brynäs 5:1). Arbetet föranleddes av en planerad tillbyggnad av befintlig trafikledningscentral och utfördes efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (Dnr 8067-2017). Arbetet utfördes den 21 april–25 april 2017 av Bo Ulfhielm och Maria Björck, Länsmuseet Gävleborg.

METOD

Förundersökningen genomfördes genom att uppta sökschakt med traktorgrävare. Totalt drogs fyra schakt, vilka grävdes ned till opåverkad mark. Schakten placerades huvudsakligen efter historiska kartor för att täcka in både kvartersbebyggd mark och obebyggd, men brukad, mark inom stadstullarna.

Sökschakten syftade till att identifiera äldre markutnyttjande samt bebyggelsens utbredning, utformning och bevarandegrad. En mindre yta handgrävdes ned i lager för att avgöra eventuell stratigrafi.

Schakten mättes in med RTK-GPS. Sektioner dokumenterades med ritning och digitala fotografier.

Bild 2. Rutgrävning i plan i anslutning till stolphål i schakt 3. Foto: Bo Ulfhielm.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Undersökningsområdet ligger i sydöstra kanten av RAÄ51:1, det område inom staden Gävle där äldre stadslager kan förväntas finnas kvar. Denna del av staden låg under 1600- och 1700-talen nära stadsgränsen. Området kallades Islandet och var i äldre tid ett deltaliknande område med flera å-förgreningar och öar. På stadskartor från 1700-talet var norra delen av undersökningsområdet kvarterlagd medan den södra delen utgjorde brukningsmark. Däremellan gick en gata i öst-västlig riktning (bild 3).

Längre fram i tiden har delar av ytan varit bebyggd med låg trähusbebyggelse. Inom kvarteret Storön låg i mitten av 1900-talet bland annat Södra polisstation och Otto Janssons Cykelaffär (Johannesson 1995). Det låg även trähus parallellt med järnvägen i undersökningsområdets södra del.

År 1990 genomförde Läns museet en arkeologisk undersökning inom de aktuella kvarteren. Undersökningen föranleddes av bygget av den trafikledningscentral som nu skall utökas. Två schakt grävdes ett stycke norr om det aktuella undersökningsområdet varvid ett antal anläggningar dokumenterades, bland annat byggnadsgrunder och en stenläggning. Fynden av keramik och kritpipor daterar lagren till 1700- och 1800-tal. Dock kunde enstaka föremål antas vara äldre vilket kan indikera stadslager från 1500/1600-talen i närområdet (Hovanta 1996).

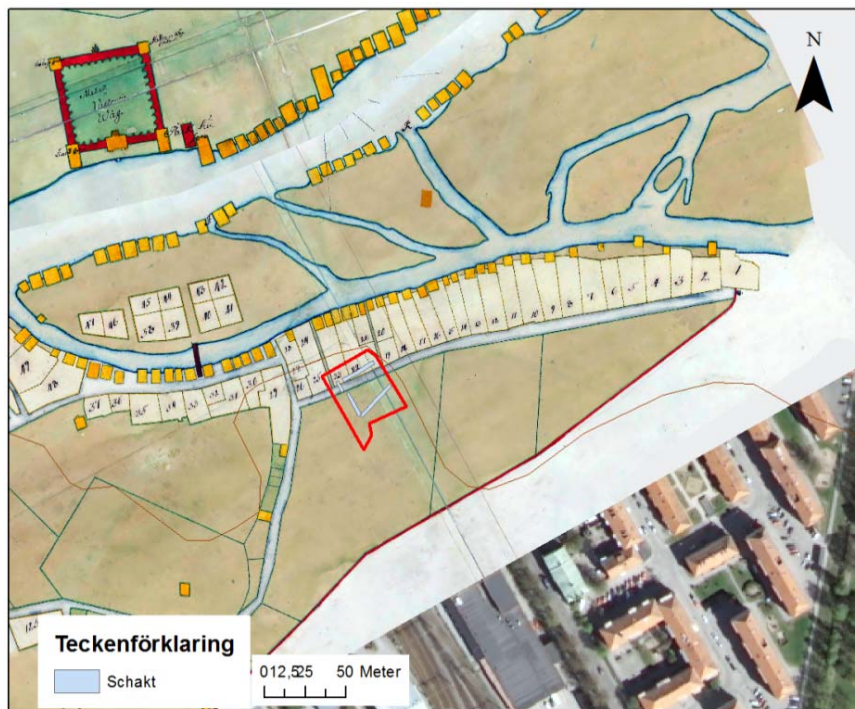

Bild 3. Undersökningsområdet och schakten i förhållande till 1741 års stadskarta. Lantmäteristyrelsens arkiv

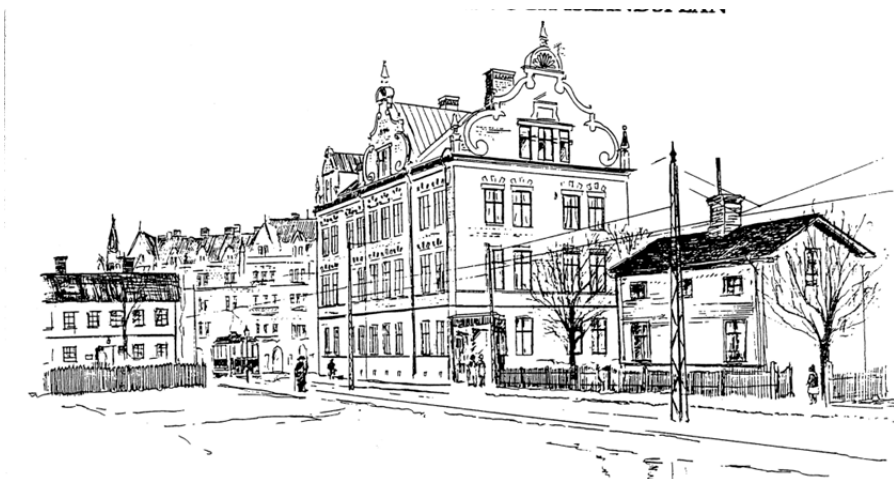

Bild 4. Det aktuella området väster om Fältskärsleden. Längst till vänster syns det gamla polishuset. Teckning efter foto: K.E. Johannesson.

RESULTAT

Inom undersökningsområdet drogs fyra sökschakt med traktorgrävare. Det grävda djupet varierade mellan 0,7 och 1,4 meter. I sektion framträdde överst ett bärlager grus, därunder ett fyllnadslager med sand och sten. På mellan 0,3 och 0,8 meters djup var två på varandra följande kulturpåverkade lager innehållandes bland annat glas, keramik, tegel, ballastflinta och kritpipsfragment. Det övre av dessa var mörkare och innehöll en större andel föremål, tegel och sot. Det gick att se en viss stratifiering av fyndmaterialet i de olika skikten. I den översta delen framkom de allra yngsta fynden, flaskor och annat som kan

dateras fram till 1900-tal, men även i det understa skiktet – närmast steril mark – framkom föremål som dateras till 1800-talets andra hälft.

Dessa lager kunde iakttas över i stort sett hela området. I schakt 4 längt i väster var lagerföljden omkastad med det mörkaste lagret längst ned.

I botten av schakten var naturliga lager med sand/silt som i schakt 3 var tydligt påverkade av strömmande vatten.

Förutom några stenskodda stolphål framkom inga anläggningar eller byggnadsgrunder. Stolphålen kan sannolikt kopplas till ett staket som stod på tomten i början av 1900-talet (se bild fyra).

Då de kulturpåverkade lager som dokumenterades var mycket ”jämna” över ytan, såväl till djup och tjocklek, som till innehåll, är det mycket som talar för att de inte är primärt avsatta. Det förekommer inga kollager, rustbäddar, grundkonstruktioner o.s.v. som brukligt är där kulturlagret tillkommit direkt, genom långvarig bosättning på platsen. Sammantaget bedöms de lager som påträffades inte som primärt avsatta äldre stadslager utan bruksmark och påförda och utjämnande fyllnadsmassor.

En tolkning är att det understa, mer bruna lagret, ursprungligen utgjort åker/ängsmark, vilken senare fått karaktären av ”bakgård” varför det innehåller en relativt hög andel föremål samt en del sten och trä. Över detta har lagts ett utjämnande lager fyllnadsmassor som till stor del består av raserade kulturlager från närbelägna tomter.

Bild 5. Sektionen rensas fram i schakt 3. Foto: Bo Ulfhielm

Bild 6. Stenskott stolphål med bevarade trätresten i schakt 1. I sektionen ser man de två kulturpåverkade lagren, överst ett mörkare lager och under detta ett ljusare brunt lager med högre andel jordinnehåll. Underst syns naturliga varviga lager påverkade av strömmande vatten. Foto: Bo Ulfhielm

FÖRSLAG PÅ FORTSATTA ÅTGÄRDER

Länsmuseet anser inte att ytterligare arkeologiska åtgärder är motiverade inom det aktuella området.

REFERENSER

Hovanta, E. 1996. *Kvarteren Storön och Piper arkeologisk förundersökning, Fornlämning 51 Gävle stad, Gästrikland*. Länsmuseet Gävleborg Internrapport 1996:22.

Johannesson, K.E. 1995. *Brynäs. Häfte 10*. Gävle.

Arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv

Akt V14-1:3 Grundritning Gävle stad 1741 av Lars Lindenborg.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 8067-2016

Beslutsdatum: 2017-04-25

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 323-320

Uppdragsgivare: Trafikverket

Undersökningstid: 21-25 april 2017

Projektledare: Bo Ulfhielm

Fastighet: Brynäs 92:4 (kv Storön), Brynäs 5:1 (kv Piper)

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Kartblad: 67G 2bN

Höjdsystem: RH 2000

Exploateringsarea: 1516 kvadratmeter

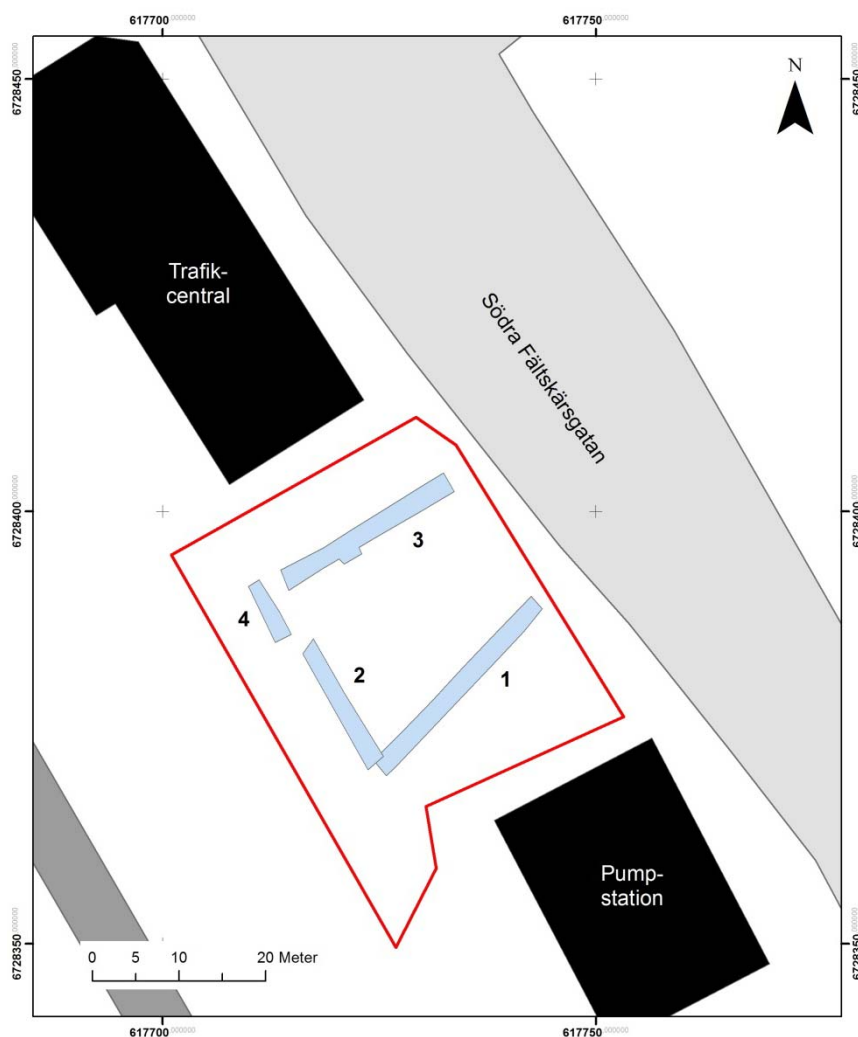
Undersökt area: 69 löpmeter schakt

Arkeologtimmar: 36

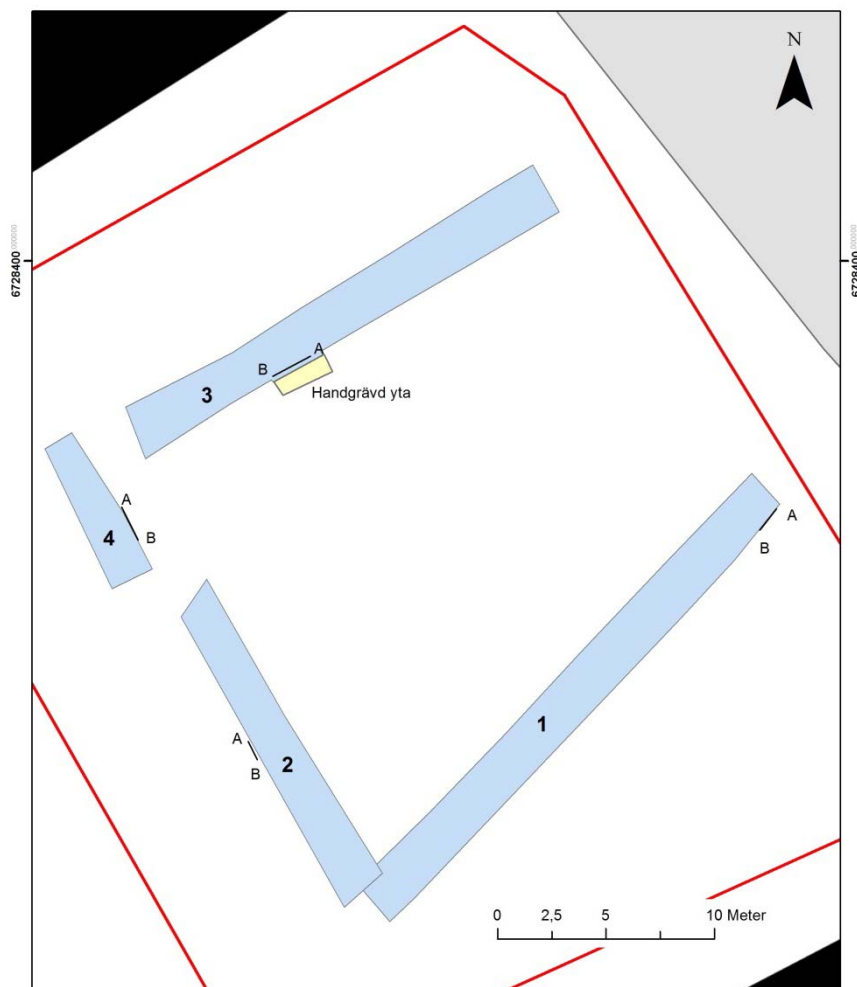
Dokumentationshandlingar som förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv: 12 digitala fotografier, digitala mätdata (2 shapefiler) och 4 profilritningar.

Fynd: Inga fynd har tillvaratagits.

BILAGA 1. SCHAKTPLANER

Plan med schaktens numrering och placering inom undersökningsområdet.

Schaktplan med dokumenterade sektioner samt den handgrävda ytan.

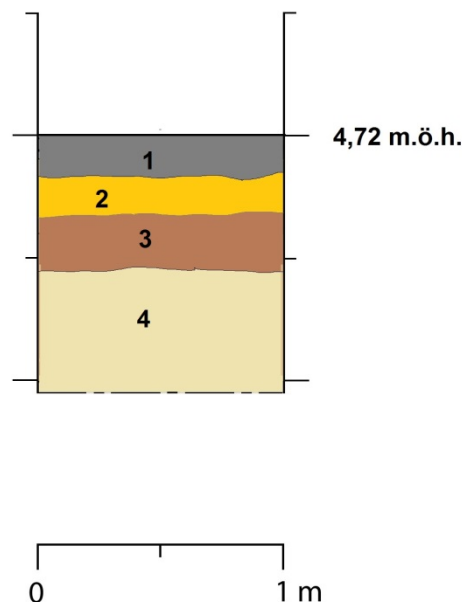
BILAGA 2. SCHAKT OCH SEKTIONSBESKRIVNINGAR

Schakt 1

Schaktet var 26 m l, 2 m br och 1–1,3 m dj. Under bärlagret var först ett lager påförd sand, därefter ett brunt mylligt lager innehållande bland annat tegel, och keramik, i botten av lagret var i den centrala delen av schaktet trärester. Under detta var opåverkad sand/silt.

1. Bärlager
2. Påförd sand
3. Brunt kulturpåverkat lager
4. Ljus sand/silt

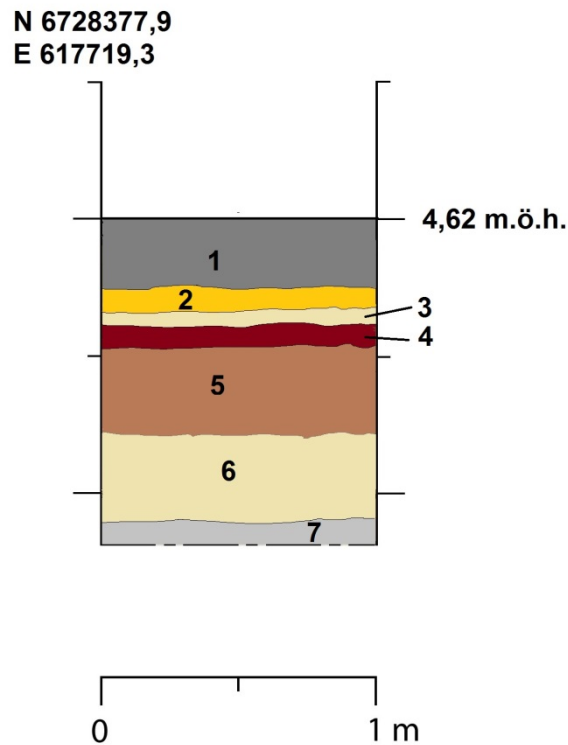
N 6728388,1
E 617743,1

Schakt 2

Schaktet var 15 m l, 2 m br och 0,8–1,3 m dj. Under bärlagret var först varviga lager med påförd sand och morän, därefter var ett tunt mörkt kulturpåverkat lager med tegel, sten sot och glas. Under detta ett brunare, mer jordigt lager med enstaka tegel och keramik. Underst var ett lager silt som gradvis övergick i lera.

1. Bärlager grus, sten
2. Påförd morän
3. Påförd sand/silt
4. Mörkbrunt kulturpåverkat lager
5. Brunt, jordigt, lager
6. Silt
7. Lera

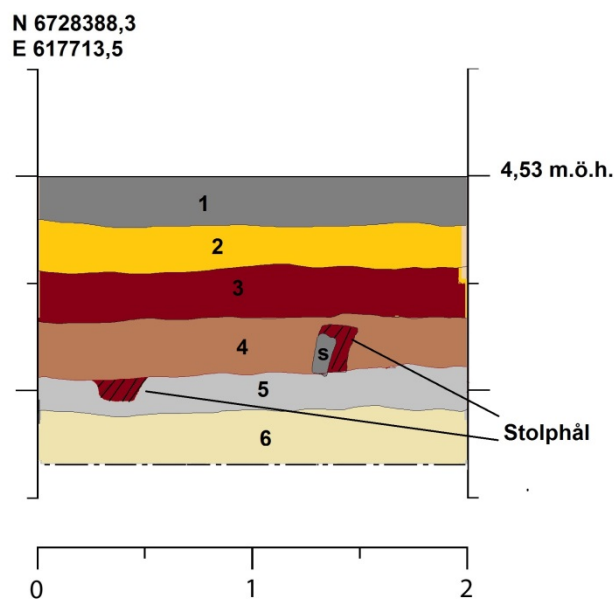

Schakt 3

Schaktet var 22 m l, 2–3 m br och 1,1–1,4 m dj. Under bärlagret var först ett påfört lager sand och morän, under detta var ett mörkt kulturpåverkat lager med tegel, sot och sten. Därunder vidtog ett brunt, mer jordigt, lager med keramik, kritpipsfragment, glas mm. I S sektionsväggen framträdde i detta lager två stenskodda stolphål varav ett med bevarade trärester. En yta om 3×1 m i anslutning till dessa banades först av ned till det kulturpåverkade lagret och grävdes därefter för hand ned i skikt för att avgöra eventuell stratigrafi och blottlägga anläggningar i plan. Ytterligare ett stolphål grävdes då fram. Av fyndmaterialet och bevaringsförhållandet på träet att döma var dock såväl anläggningar som lager inte äldre än 1800-talets mitt.

I botten av schaktet var varviga lager sand i olika grovlekar, vilket var tydligt avsatt i rinnande vatten.

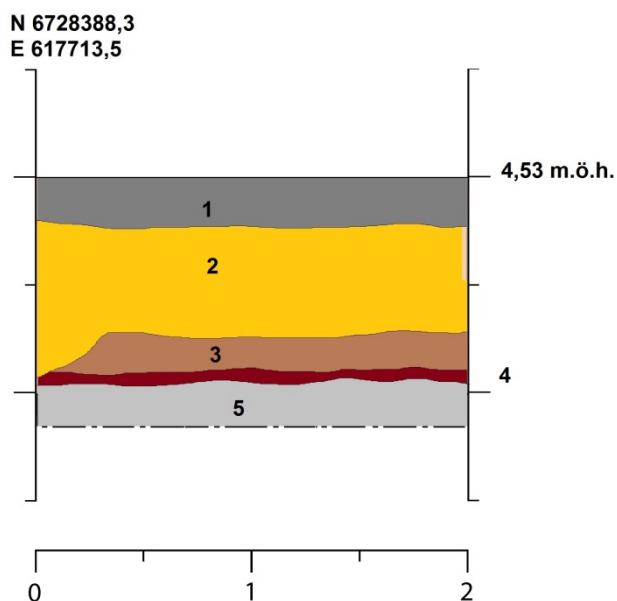
1. Bärlager
2. Påförd morän
3. Mörkbrunt kulturpåverkat lager
4. Brunt, jordigt, lager
5. Grå silt
6. Varvig sand

Schakt 4

Schaktet var 7 m l, 2 m br och 1–1,1 m dj. Under bärlagret var ett ljust fyllnadslager av sten, grus och sand. Därefter följde ett brunt, jordigt lager med enstaka fynd av glas och keramik och under detta ett mörkt kulturpåverkat lager med tegel, järn och plåtskrot. Dessa två lager var avgrävda på flera ställen. Underst var silt övergående i lera

1. Bärlager
2. Påfört lager sand, grus och sten
3. Brunt, jordigt, lager
4. Mörkbrunt kulturpåverkat lager
5. Silt

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE